

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

~~K-58172~~

п87190

87197

7-8

ЛИПЕНЬ

1939

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

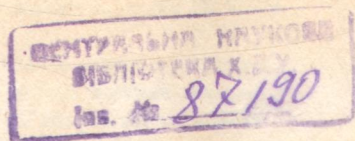
ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ

95 14

7

Л И П Е Н ь

1939

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ • ХАРКІВ

59 14

ЗМІСТ

	Стор
Микола Нагнибіда—Пам'яті Поліни Осипенко. Поезія	3
Іван Плахтін—Зустріч у Смольному	4
Володимир Сосюра—Цикл поезій	13
Марія Романівська—Шахи в небі. Науково-фантастичний роман	16
М. Хашчеватський—На Дніпрі. Поезії.	40
Павло Байдебура—У весняну ніч. Новела	42
Олесь Юренко—У селі Мануйлівці 1897 року	46
Володимир Кузьміч—Вишняки. Епічна поема. (Продовження) .	47
Гнат Коваль—Листа вишивала. Поезія	78
Павло Діброва—Чом гребеш копитом, коню... Поезія	79
Михайло Христинч—За батьківщину. З записок учасника боїв	80
Марія Хмарка—* * *. Поезія	88
Григорій Жученко—Мені співала мати... Поезія	89
 І. П. Новіков—Перший страйк. Із записок робітника	 90
 <i>Із антології російської поезії:</i>	
К. Ф. Рилєєв—До Н. Н. Переклав Т. Масенко	105
М. Ю. Лермонтов—Сосна. Заповіт. Переклав В. Свідзінський	105
В. Маяковський—Вітчизна. Переклав А. Шмигельський . .	106
М. Ісаковський—Прощання. Переклала М. Хмарка	107
 Тихон Осадчий—З уст народу про Тараса Шевченка. Спогади вісімдесятичника	 108
Проф. Василь Касіян—Художник-реаліст. Стаття	112
Г. С. Новополін—Про літературну спадщину Т. Г. Шевченка. Нотатки	117
Володимир Гавриленко—Видатний твір радянської драма- тургії	123

Редакція: П. Ходченко (в. о. редактора), Ів. Сенченко, І. Муратов
(заступники редактора)

Адреса редакції: Харків, вул. Чернишевська, 59. Тел. 7-37-82

Видає Державне Літературне Видавництво

Микола Нагнибіда

ПАМ'ЯТІ ПОЛІНИ ОСИПЕНКО

Де чистим полем Україна
Доходить моря, гомонить,
Любила дівчина Поліна
Азовським берегом ходить ...

А нині степом, над шляхами
Гудуть, розходяться дроти :
Весь край говорить з земляками ...
Не прилетиш у гості ти.

Не пройдеш степом, де узріла
Іще в дитинстві літ орла,
В саду, де вишню посадила,—
В десяте вишня розцвіла.

Не прилетиш ... У день врожаю
За щедрий стіл не сядеш ти,
І рибаки не заспівають ...
Гудуть, гудуть в степах дроти.

У Новоспаському в артілі,
По всій вітчизні, у Кремлі
Знамена, сумом обважнілі,
В жалобі никнуть до землі.

А вдача дівчини орлина
В народі житиме віки,—
Уже збираються, Поліно,
У льотні школи земляки.

Бо любим край, як ти любила,
За нього станемо грудьми,
І в грізний час на наших крилах
Твоє ім'я напишем ми !

Харків, 1939 р.

Іван Плахтін

ЗУСТРІЧ У СМОЛЬНОМУ¹

Двадцять четвертого жовтня на світанку Андрій Муженко приїхав до Петрограда. Стомлений і голодний вийшов з вагона і пішов через вокзал на вихід. Він зупинився на кам'яних східцях широкого ганку. Дув холодний західний вітер. Накрапав дрібний дощ. Життя міста текло по звичайному. Крамниці були ще закриті, але вже рухалися візники і трамваї; на вулицях було людно. Через майдан поспішав загін озброєних робітників. Біля вокзалу, біля афішної тумби юрмився чималий гурт людей. Читали щойно поширені погромницькі листівки Керенського.

Керенський був наполоханий. Це відчувалося і в листівках, написаних досить істерично. В ім'я „врятування свободи і батьківщини“ Керенський закликав народ і доблесних солдатів нещадно розправитися з більшовиками.

Насуплений і мовчазний стояв Андрій позаду натовпу і жадібно прислухався до розмов. Говорили про ціни на овес, про майбутній тираж „Займа свободи“, про поразки на фронтах і про якісь надзвичайні події, що от-от мають спалахнути. Худий довготелесий чиновник в позолоченому пенсне на загостреному носі пискливо вигукував:

— Тимчасовий уряд вживає всіх заходів. Кінець смуті! Побалувалися, — годі! Росії потрібен залізний порядок!

Чиновник мимохить нагадав Андрієві начальника станції Соколова. „Меншовик, не інакше“, — вирішив Андрій. — „Така ж сволота. І язик так само причеплений“. Він з огидою сплюнув і нешвидким кроком пішов через майдан, з цікавістю поглядаючи навколо.

Вулиці були як ніколи залюднені. Невеличкі загони озброєних робітників потрапляли назустріч усе частіше. Навіть у людському гомоні відчувалось щось нове, незвичайне, а що саме — не міг збагнути Андрій.

Він уперто розмірковував, що й до чого, проте відповіді не знаходив і це ще більше дратувало його...

На розі вулиці молода білобриса дівчина продавала газети.

¹ Розділ з роману „Повний, вперед!“.

Андрій став у чергу. Газети рвали з рук. Він захвилювався, побачивши, що залишилося якихось десятків примірників. Та все ж купив газету. Обдарувавши дівчину теплим поглядом та компліментом і привітно кивнувши головою, помалу пішов далі, переглядаючи першу сторінку газети.

— „Робочий путь“? — спитав його кремезний, смуглолиций робітник у ватяній, густо построченій фуфайці і, зазираючи в газету, пішов поруч. — Ну, що там новенького? — Андрій спинився, сказав:

— Ось товариш Сталін пише: „Що нам потрібно“. Цікава стаття, бачите підкреслено? Читайте... „Після перемоги революції влада залишилася в руках поміщиків і капіталістів, банкірів і спекулянтів, скупщиків і мародерів, — ось у чому фатальна помилка робітників і солдатів, ось де причина теперішніх лих у тилу і на фронті...

...Треба теперішній уряд поміщиків і капіталістів змінити новим урядом робітників і селян...

...Треба уряд Кішкіна-Коновалова замінити урядом Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів.

Те, що не було зроблено в лютому, мусить бути зроблено тепер.

Таким, і тільки таким шляхом можуть бути завойовані мир, хліб, земля, воля...

— Здорово! Правильно! — вихопилося в робітника.

— Правду пише, — ствердив Андрій. — По-нашому, по-робочому сказано!

Вони стояли поруч і очима, палаючими від збудження, поглинали кожне слово простої і хвилюючої статті. Андрій скося поглянув на обличчя робітника. Ніколи раніше не бачив його, а здалося, що знайомі і близькі вони вже не один рік.

— Ви звідки будете? — спитав Андрій.

— Тутешній. З товарного депо. Слюсар. А ви?

— А я з Донбасу. Теж деповик.

— От і маєш! Землячки, значить? Будьмо ж знайомі.

Один одному потиснули руки.

— Розкажіть, що новенького тут? — попросив Андрій.

— Новенького? Ого! Тут такі новини, товаришу, що тільки держись! З години на годину ждемо сигналу до загального повстання. Керенський хоче знищити революцію.

— А звідки ви про те знаєте?

— Як це звідки? Раз говорю — значить, знаю! Коли не віриш, у кого хоч запитай. По всьому місту говорять, що було таємне засідання ЦК більшовиків про збройне повстання. А Керенський пронюхав і от...

— Е, тут щось не те... Раз таємне засідання, то значить таємне. І не міг Керенський довідатися...

Робітник розсміявся.

— Не може бути, а от сталося таке. На Зінов'єва і Камен-

нева народ ремствує. Це вони, сволота, виказали таємницю. А Троцький, так той ще краще допоміг Керенському. Він розбазікав навіть про час виступу більшовиків. Тепер тобі зрозуміло в чому заковика?

— Ах суки! — прошипів Андрій, гнівно блиснувши очима, — треба б їм колосники на шию і... за борт! Тобто, взагалі, в розход списати!

— Нічого, нічого, наші теж не дрімають! — зашепотів робітник. — Весь пролетаріат Пітера готується. Червоногвардійці та робітники одержують зброю. О, ми ще покажемо себе!

— Да - а, діла - а... — задумливо протяг Андрій і з досадою подряпав заросле підборіддя. — Ну, треба поспішати. Чи не скажете, як мені найшвидше потрапити до Смольного?

— Можна, чого ж... Ви чи не на з'їзд Рад? Делегат?..

— Вгадали. Я делегат Другого всеросійського з'їзду Рад... Що? Ну, звичайно ж більшовицький делегат. Від пролетарів Н-ського повіту... Ну, піду вже... Справ багато... Наказали мені товариші зброї і набоїв дістати... А це, видать, не легка штука... То значить мені прямо, а потім праворуч?.. Дякую...

Похапцем попрощався з робітником, — поспішав до Смольного.

Була шоста година. Біля продуктових крамниць стояли величезні черги. Вулицями робітники йшли на роботу. На картонажній фабриці хрипко прогув гудок.

Андрій завернув праворуч за ріг і побачив величезний натовп, що загатив усю вулицю. То були робітники й робітниці. Тісним колом вони оточили загін юнкерів. Голосні вигуки, погрози. Юнкери прийшли закривати газету „Робочий путь“.

— В чому справа?

— Не дозволимо закривати нашу робочу газету! — вигукували робітники.

— На якій підставі? От тобі й свобода!

Андрій дуже схвилювався. Зненацька, навіть для себе несподівано, голосно вигукнув:

— Товариші! В цій газеті Сталін пише, що владу треба передати радам робітників, солдатів і селян! А Керенський, падлюка, — злякався! Він дурить народ! Він боїться, що народ узнає правду! Він боїться народу! І ми не дозволимо закрити газету!

Гамір, що на мить притих, став ще грізнішим, як тільки Андрій змовк.

— Не дозволимо!

— К чортовій матері, юнкеришки!

— Бий!

— Порядок, товариші! Леніна і Сталіна треба сповістити!

— Подзвонити Сталіну. Він же редактор!

— Кілька робітників кинулися розшукувати телефон. Незабаром вони повернулися. Обличчя сяяли радістю. Один урочисто вигукнув:

— Сталін висилає два броневики!

— Правильно!

— Тікай, юнкеришки, доки не пізно!

Безвусий, з посинілим від холоду обличчям, офіцерик подав команду. Юнкери зарухалися й заклацали затворами.

— Розійдись! — скрикнув офіцерик.

Наїжачені багнети подіяли переконливіше. Люди одійшли далі й з'юрилися на пішоходах. Андрій був сам не свій. Притомом йому захотілося вдарити на юнкерів. Аж тіло затерпло. „Ех, коли б оце парочка лімонок! Ато вештаюся, гав ловлю. Просто злочин“...

... Почувся гуркіт моторів. Вулицею мчали автоброневики...

Смольний. Майданом до Смольного швидко підкочували грузовики, переповнені червоногвардійцями й робітниками. В різні сторони поспішали патрулі.

Андрій стояв біля дверей, нетерпляче переступав з ноги на ногу. Раз-у-раз розкривалися двері, входили й виходили червоногвардійці. А телефони все дзвонили, і дебелий матрос беззастанно розмовляв. Він дивився крізь вікно на майдан і не бачив Андрія. Час тягнувся убивчо довго. Нарешті настала коротка тиша. Андрій підійшов до столу.

— Вам що потрібно? — пробасив матрос, суворо поглянувши на незнайомого.

Андрій назвав себе.

— Так ви на з'їзд Рад? Більшовицький делегат? — пожвавішав матрос. — Сідайте, прошу.

„Аврора“ — прочитав Андрій на безкозирці матроса і широко посміхнувся:

— Та ти, виходить, свій.

— Матрос!? Он як! Чого ж не признаєшся? Звідки ж, якого судна, браток?

Андрій назвав номер підводчовна.

— Знаю! Чув! На тому човні дружок мій служив. Грекова знав?

— Грекова? Ваську? — зрадів Андрій.

— Правильно, Василем звать.

— Та як же Ваську не знати?! — радісно вигукнув Андрій. — Хороший парняга був. Гармоніст, співак і, взагалі, задушевний товариш. Було, як заграє та заспіває, то забуваєш про все на світі. А вже що сміливий був — справжній матрос! На підводчовні він організував нас. Прикончили ми золотопогонну акулу та й... Та ви мені скажіть, де він тепер, Васька? Чи живий, здоровий?!

— Васька? О, Васька молодець! здоровий, як лев!

— Ви мені адресочок дайте. Неодмінно побачу його!

Задзвонив телефон. Матрос ухопив трубку.

— Слухаю. Так. Єсть надіслати шосту роту!

В коротких перервах між телефонними дзвінками матрос підходив до Андрія. Вони крутили дебели цигарки. Немов родичі або старі друзі задушевно розмовляли...

Раптом рипнули двері і на порозі виросла постать людини в чорному демісезонному пальті, в грубих юхтових чоботях. Це була вищесереднього зросту, струнка, чорновуса людина. Велика втома, постійні турботи і безліч безсонних ночей темними колами лягли під очима його.

Побачивши ту людину, матрос устав і виструнчився. А Муженко сидів собі на лаві, покурював. Людина якусь мить постояла на порозі, хазяйновито оглянула приміщення, потім промовила:

— Товаришу Волков! Ці кулемети розташуйте на дахові. Дайте туди надійних кулеметників. Накажіть не марнувати набої.

— Єсть, товаришу Сталін!—відчеканив матрос, а Андрій, почувши слово Сталін, рвучко звівся на ноги. „Сталін!.. Як же це? Великий чоловік, а такий простий і без ніякої форми. Зразу видно, що робітник“.—Думаючи так, Андрій заховав за спину руку—гасив цигарку; розминав огонь, аж пальці попик. Тим часом Сталін наблизився до Андрія, допитливо поглянув йому в обличчя.

— Ви звідки, товаришу? В якій справі?

В першу мить Андрій дуже зніяковів, та збадьорений його теплим поглядом, по-військовому відрапортував.

— З Донбасу. На з'їзд Рад! Муженко...

— Ви—член партії? Більшовиків? Це добре, товаришу Муженко. Присядьмо. Розповідайте як там справи. Доречі, ви, мабуть, голодні?

— Ні, ні!.. товаришу Сталін...—пробурмотів Андрій,—зовсім навпаки... Я добре поспідав... Там на вокзалі, в буфеті.

Андрій зовсім запарився від ніяковості й несподіваних запитань.

Посмішка Сталіна, якась особлива, природно щира, і теплий погляд глибоких, задумливих і живих рухливих очей, і лагідний голос—усе це разом схвилювало Андрія і сповнило незнаною бадьорістю. Серце його, зогріте радістю, сильно стукотіло в грудях. І Андрій, кваплячись і збиваючись, розповідав про становище в Донбасі, про свій загін, про успіхи й поразки, про все, все, що хвилювало Андрія та його товаришів.

— Та ви курить,—сказав Сталін, помітивши в його пальцях розтерту цигарку.—Тут можна курити.—І діставши з бокової кишені люльку, вистукав об ріжок ослона.—Махорка єсть? Давайте закуримо.—Він натоптав люльку, припалив і, уважно слухаючи Андрія, щось нотував у записній книжечці.

... Пізно ввечері Центральний комітет викликав Леніна з підпільної квартири до Смольного. Леніну подали план захоплення Зимового палацу, в якому заховався переляканий Тимчасовий

уряд. Швидко ознайомившись з планом, Ленін затвердив його. Невідкладно приступили до виконання плану. Біля під'їзду Смольного збентежено зарокотали мотори багатьох мотоциклів. В районі й на передмістя помчали провісники народного повстання.

Один з мотоциклів потрапив до Московсько-Заставського району й зупинився біля клубу „Скороход“. В клубі відбувався грандіозний районний мітинг; вхід до клубу охороняв червоногвардієць. Показавши мандат, мотоцикліст увійшов до переповненого вщерть клубу і попрямував наперед. В президії, поруч з двома робітниками, сидів матрос Василь Греков. Він щойно виголосив палку промову, він закликав робітників бути готовими до збройного виступу. Народ гудів у нервовому збудженні. Брали слово кілька робітників, говорили недовго, але гаряче. „Всі, як один, старі і молоді, чоловіки і жінки стануть під червоні прапори більшовицьких Рад,— казали вони.— До останньої краплі крові битимуться проти ворогів революції“...

Все йшло добре. Порадившись між собою, члени президії вирішили приступити до затвердження резолюції. Але несподівано для всіх виступив представник центрального виконавчого комітету меншовик Собакевич. Манірно жестикулюючи руками й істерично вигукуючи, він закликав робітників до порядку, вірності Тимчасовому уряду, а також радив здати зброю. Собакевич був страшенно впертий і, не зважаючи на свист, тюкання й погрозові вигуки багатьох робітників, говорив чимдалі настирливіше.

Саме в цей момент до президії й підійшов мотоцикліст і передав Грекову пакет. Греков швидко розірвав пакет, прочитав синій папірець і, сильно зраділий, голосно вигукнув:

— Товариші! робітники й червоногвардійці! Час розплати настав! Військревком наказує негайно виступити! До зброї!

Могутнє багатоголосе „ура“ шумно сплеснулося в клубі, струснуло товсті цеглові стіни, вирвалося на вулицю, покотилося бруком далеко в чорну глупу ніч. Невимовна радість, погроза й пристрасне жадання перемоги відчувалося в тому грізному шумі. Люди сипнули з клубу.

На фабриці „Скороход“ у цегловій прибудові видавали зброю й набої.

Поділом зброї завідував Андрій Муженко. Його притьмом тягло до колон червоногвардійців, що безнастанно рухались вулицями, але мусив залишатися тут. Він ледве встигав реєструвати робітників і швидко запарився. Всі були збуджені, кожен вимагав якнайбільше набоїв, кожен квапився.

Потім з фабрики виходили озброєні робітники на вулицю, шикувалися, і загін за загоном безшумно зникав у темряві. Нарешті, озброївшись гвинтівкою, двома стрічками—хрест-навхрест—набоїв і кількома гранатами, Андрій теж вийшов на вулицю й швидко наздогнав передовий загін. Але виявилось, це

обуховські робітники. Андріївці сказали, що скороходівці повернули праворуч. Андрій подався туди. Всюди вулицями рухалися загони. Дув холодний вітер. Накрапав дощ.

Загони рухалися до яскраво освітленого будинку Смольного. Андрій, не знайшовши і тут скороходівців, приєднався до загону матросів.

Всю ніч тривала стрілянина. Рокотали кулемети. Крок за кроком посувалися вперед революційні війська, захоплюючи нові й нові пункти столиці. Було взято банк, телеграф, телефонну станцію. Одну за однією захоплювали державні установи. Кільце осаді щораз звужувалося. Юнкери, георгіївські кавалери й „ударниці“ з „батальйону смерті“ відступили до Зимового палацу.

До Смольного безнастанно надходили зведення про успішне виконання військами завдань військревкому. О десятій ранку військово-революційний комітет оголосив написану Леніним відозву про перемогу:

„Тимчасовий уряд повалено. Державна влада перейшла до рук органу Петроградської Ради Робітничих і Солдатських Депутатів, Військово-революційного комітету, що стоїть на чолі Петроградського пролетаріату і гарнізону. Справа, за яку боровся народ: негайна пропозиція демократичного миру, скасування поміщицької власності на землю, робітничий контроль над виробництвом, створення Радянського уряду — ця справа забезпечена.

Хай живе революція робітників, солдат і селян!“

...Сили військового революційного комітету безперервно зростали. Щомить до Смольного прибували загони робітників, матросів і червоногвардійців, на вантажних машинах підвозили зброю, набої і харчування. Вулиці були залюднені. Трамваї, телеграф, телефон працювали безперебійно. Вулицями раз-у-раз пролітали автомобілі, переповнені червоногвардійцями й солдатами. Готувалися до рішучого бою з рештками надто ще сильного ворога, що отаборився в Зимовому палаці.

Військово-революційний комітет запропонував Тимчасовому урядові здатися. Тимчасовий уряд відмовився. Центральний комітет більшовиків заслухав доповідь про хід боротьби. Ленін написав записку з вимогою прискорити здобуття Зимового.

О дев'ятій вечора з Петропавлівської фортеці пролунав сигнальний гарматний постріл. У відповідь відгукнувся крейсер „Аврора“. Розпочалась прискорена гвинтівочна і кулеметна стрілянина з обох боків. Загони матросів і червоногвардійців раз-у-раз з'являлися на майдані, але швидко відходили, зустрінуті шаленим вогнем юнкерів.

Загін, у якому був Андрій, підходив до палацу з Олександрівського саду. Матроси, роблячи перебіжки, падали в грязь, стріляли зза дерев і знову вперто, крок за кроком рухалися

вперед. Андрій був поруч командира — молодого матроса. Він так само стріляв по освітлених вікнах Зимового і після кожного залпу прислухався до брязкоту віконного скла.

Увертість, з якою боронився ворог, розпалила всіх. Об одинадцятій годині заговорили гармати Петропавлівської фортеці. Снаряди рвалися на майдані. Два вибухли в палаці.

Одночасно посилилась кулеметна і рушнична стрілянина. Революційні війська кинулися в атаку з майдану. Але атаку було відбито. Надто багато було ще юнкерів, що засіли в дворі палацу за барикадами з дров'яних штабелів.

Матроси посувалися вперед. Скориставшись з темряви, вони непомітно підійшли просто до барикад. Знявся шалений бій. Падали вбиті й поранені матроси. Впав командир. Тоді Андрій вискочив наперед і, розмахуючи гранатою, повів матросів на штурм. На барикади полетіли гранати. Страшні вибухи, крики, войки. Прорвалися через барикади. Юнкери і „ударниці“ з боєм відходили в палац. З вигуками „ура“, матроси переслідували ворога. А позаду бігли червоногвардійці й робітники.

Бій продовжувався в палаці. Матроси і червоногвардійці розсипалися по всіх поверхах. Стояв пекельний шум стрілянини, лунали вигуки „ура“.

Андрій з загonom чоловіка з двадцять переслідував юнкерів по сходах: з першого поверху на другий, на третій, а потім на горище і на дах. Юнкери все ще відстрілювалися, і це ще більше розпалювало матросів. Вони були нещадні. Всіх, що не вдавалися, спіткала однакова доля: матроси трошили їх прикладами, і з дикими зойками юнкеришки летіли з даху на брук...

Незабаром, під посиленою охороною, з Зимового палацу вивели міністрів Тимчасового уряду. Їх повели до Петропавлівської фортеці. Надійна охорона була потрібна не для того, щоб міністри не повтікали, а швидше для того, щоб захистити їхнє життя від грізного розлюченого натовпу...

Стомлений і брудний повернувся Андрій з кількома матросами на Другий всеросійський з'їзд Рад. Саме в ту мить на трибуні з'явився Ленін. Бурхливою овацією стрів з'їзд геніального вождя революції. Меншовики і есери намагалися зірвати з'їзд, загрожували відкриттям фронту і загибеллю Росії. Їх за-тюкали делегати. Тоді меншовики, есери і бундівці демонстративно залишили з'їзд. Розгублені, перелякані і жалюгідні йшли вони через зал до виходу, а вслід звідусіль їм лунав свист і чулися грізні вигуки.

— Дезертири! Зрадники! Геть до біса!..

Андрій стояв біля дверей. Він розмахнувся і хотів був стрільнути кулаком одному з них по окулярах, та хтось стримав його за руку.

Андрій хвилювався. Все, що він бачив, здавалося йому неймовірним. Йому не вірилося, що це не сон. А потім Сталін, побачивши Андрія, підійшов і привітався. Сталін спитав, чи готова вже стаття для газети...

Андрій розгубився: статті не було.

— Я не встиг... мені не було часу, — пробурмотів.

— А чим же ви займалися? — поцікавився Сталін, допитливо поглядаючи на Андрія. Андрій зовсім зніяковів. Йому було парко, бо не знав, що відповісти, якраз забракувало потрібних слів. Виручив Греков, що невідомо звідки з'явився біля них. Він розповів, як Муженко повів у бій загін матросів, як цей загін безстрашно громив ворогів. Тоді Сталін щиро усмінувся і міцно потис Андрієві руку... Після вони довгенько розмовляли...

Слова Сталіна були і порадою і наказом водночас. Треба прикласти всіх зусиль, треба щоб жоден ешелон козаків не прорвався з Дону до центру. Вузли Хлібна і Серкутани мусять стати міцною перепорою...

Завдання дуже відповідальне, але Андрій пообіцяв. І він певен, що додержить свого слова. Ні найменшого сумніву не мав...

Греков не мав часу проводити Андрія на вокзал. Вони тепло попрощалися на вулиці. Василеві було тоскно і боляче розлучатися з товаришем і земляком. Він згадав про далекий і рідний край — Донбас. Три роки не був дома. Там десь мати, брат. Сильно скучив за ними. Ні, він неодмінно приїде. Командування не відмовить, якщо Василь попросить...

Друзі запалили цигарки. Василь передав Андрієві вузлик з харчами на дорогу, потім вони міцно поцілувалися й розійшлися. Василь подався до військкредитового, а Андрій сів на трамвай. Він поспішав якнайшвидше виїхати. Таке було завдання.

Події, що відбувалися в Пітері, могутньою хвилею покотилися по всій країні. Андрію треба бути там, у Донбасі.

... Поїзд мчав неймовірно швидко. Муженко переліз з тендера паровоза на інструментальний ящик, але й там сидіти було погано — щоразу зсовувався вниз і міг опинитися під колесами.

Холодний вітер пронизував до кісток. Андрій намагався не помічати цього — думав про все, що завгодно, тільки не про холод. Він перебирав у пам'яті пережиті в Пітері. Був сповнений вражень і нових почуттів — розібратися в них було важко...

А поїзд безупинно линув уперед. Над тендером раз-у-раз спалахувала червона смуга полум'я, і десь там у кабіні брязкала залізна грабарка. То помічник машиніста кидав у топку вугілля. Андрій поглядав навколо. Була непроглядна темрява. Тільки проруч на відкосі мелькали чорні стовпи.

Володимир Сосюра

ЦИКЛ ПОЕЗІЙ

БАТЬКІВЩИНА

Ніхто нас тепер на коліна
не зможе поставити знов.
Безмежна моя батьківщина,—
й безмежна до неї любов.

Немає для неї віддалин
в огні трудовому заграв.
На прапорі нашому Сталін
віків заповіт начертав.

Хай пісні лунають акорди
про наші міста і поля.
Ідем ми упевнено й гордо,—
нам сонце сяє з Кремля.

Ми вийшли до щастя крізь грози,
віків ми розбили печать.
Ніколи катів бомбовози
не зможуть наш сміх обірвать.

Хай пісня лунає і лине
про наші міста і поля,
про плем'я героїв орлине,
про сонце, що світить з Кремля.

ДО СЕБЕ

На голубому фоні неба
тонкий і ніжний силует.
Не треба споминів, не треба
завжди, завжди дивись вперед!

Знамена радісні над краєм
вітають молодість твою.
Все, що їти нам заважає,
зумій одкинути в бою.

Нехай дитинство пролетіло,
в години тьми, неначе бред,—
Уперто, молодю і сміло
завжди, завжди дивись вперед!

ПРОХАННЯ

Не шуміть ви, осокори,
щоб синок вас не почув.
Довго бігав він надворі,
натомився і заснув.

Місяченьку, чародіє,
не жартуй крізь вікна з ним,
не лягай йому на вії
ти промінням золотим.

Спить мій син, моя дитина.
Серце, тихше, не стучи,
не збуди мого ти сина,
не злякай його вночі.

ЧАС

Ідуть літа, летять літа,
і крил розмах зроста.
І з кожним днем усе не та
вітчизна золота.

І я не той, і ти не та,
але нам путь одна:
іти, цвісти і розцвітать,
як рідна сторова.

КАШТАНИ

Блідий вечір сонно тане.
Я дивлюся у вікно.
Жовте листя із каштанів
облетіло вже давно.

Але це їм не нещастя,
і не дні негоди злі.
В них мереживо сріблясте
замість листя на гіллі.

Так і нам з тобою буде,
на щоках одквітне мак,
і на зміну літа - чуда
прийде старості зима.

Прийде тихою ходою,
але серце ще і ще,
як за юності палкої,
буде битись гаряче.

СЕРЕНАДА

За Дніпром зайшло вже сонце.
Пахнуть яблуні в саду.
Виглянь, мила, у віконце,
я заграю на дуду.

В золотім пилу дороги.
Хай чуття не спить сліпе.
Я заграю так, що ноги
з хати виведуть тебе.

Пароплав пускає дим.
Будем жити вкупі ми.
Трудоднями золотими
я насиплю закроми.

В серці місячна пороша,
серце мріє про весну.
И тебе, моя хороша,
наче кралою, одягну.

Я вініму свого кашкета
і скажу: „Яка ж ти, ах“.
Золоті в косі монети,
срібні персні на руках.

Очі сповнені любові,
пасть в помаху руки.
Юбка синя кольорова
ще й червоні чобітки.

Не надихнусь я тобою;
як зорю, не розлюблю,
і до блузки голубої
я троянду приколю.

Грай, дуда моя кленова,
як не грала ти давно,
щоб для любові розмови
мила глянула в вікно.

Грає хлопець. Над землею
звуки ллються голосні.
Очі синьою зорею
засвітилися у вікні.

Грає хлопець чорнобривий,
мліє даль від звуків тих.
І для любові розмови
мила вийшла на поріг.

ЛЮБЛЮ

Люблю вечірньою порою
кварталів шум і крик сирен,
огні далекі над рікою,
і шелест радісних знамен,

коли у ритмі кроків дужих
я чую другове плече,
коли мій зір зоря жемчужить,
і серце б'ється гаряче.

Люблю дивитися з тобою
на зорі,— крізь вечірню муть
пісні дівчат, коли юрбою
вони з роботи, з поля йдуть.

Люблю я місячні плями
на личку рідному, як спів,
і над блакитними полями
орлиний клекіт літаків.

Люблю гарматний гуркіт грізний
у переможному бою.
Люблю тебе, моя вітчизно,
як юність, як весну мою.

Грудень, 1938 р.
Київ.

Марія Романівська

ШАХТИ В НЕБІ

НАУКОВО - ФАНТАСТИЧНИЙ РОМАН

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

КВІТКА НАРКОМА

За вікном гуляла березнева метелиця. Пухнасті сніжинки завзято витанцювали в повітрі і втомлено падали на скляні паркети вікон. Зима була ще в повному розпалі.

І зовсім дивною — різучим контрастом — виглядала на фоні цього засніженого вікна пристрасно червона свіжа квітка. Вона стояла в склянці на суку великого письмового стола. Це була камелія з вогняними пелюстками, які так ефектно відбивали бархат вічнозеленого листя. Як опинилась ця дитина субтропіків на фоні зимового пейзажу Москви?..

— Подивіться, хіба це не втілена поема?..

Нарком взяв склянку з квіткою і пересунув її до свого відвідувача ближче. В жвавій усмішці блиснули на його смуглявому обличчі білосніжні зуби, і ледве примружені блискучі очі зупинилися на обличчі співбесідника.

Це був невисокий білявий чоловік років тридцяти п'яти, але поруч з великою монументальною постаттю наркома він здавався майже хлопчиком. В його маленькій, але добре складеній постаті, взагалі було щось хлоп'яче. Особливо сильна була ця ілюзія, коли дивитись ззаду: здавалося, це сидить тоненький юнак. Золотистий чуб над круглим високим чолом вихрився задержувато, як у рухливого хлопчиська, а в обрисі пухлих рожевих вуст було щось наївно - дитяче.

— Це звідти? — запитав він з неприхованим захватом і обережно торкнувся гладкого, мов лакованого листя.

— Звідти, — підтвердив нарком, — її привіз мені один ботанік, що їздив, так би мовити, консультувати їхню рослинність. Пу-

Від редакції. Роман друкуємо скорочено.

етиня і ... камелія — квітка вологих зон!.. А коли ви припливете туди зі своїми «червоними парусами», там ростиме ціле завітчане місто! Скільки ж кіловат енергії — знаєте, цілком певно — ви маєте дати?..

— Так, як і передбачалося, ані кіловата менше, — весело відповів маленький чоловік, — спочатку пустимо в експлуатацію одну ВЕС¹ на 10.000 квт, а за місяць прилетить і друга. Отже, матимемо 20.000. Це скромно, правда? Колись такі цифри здаватимуться мізерними, а ми — технічними гігмеями ...

— Не треба знижувати своїх досягнень, дружок, — сказав нарком. — Десять тисяч вітрових кіловат зараз важать мільйони, добутих тепловою ... Адже це ще молода справа! Майбутнє покоління, звичайно, буде мати інші масштаби ... Тоді, коли вітер і вода цілком замінять брудне вугілля ... Коли вугільний порошок можна буде знайти тільки по музеях. Шахтарі небесних шахт будуть завжди рожеві, чисті й молоді, як ви, товаришу Катинський ...

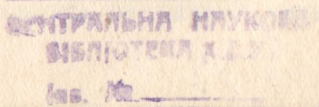
— О, — засміявся Катинський, — мені вже тридцять п'ять років. Але, по правді кажучи, я й сам цьому не вірю.

— А мені п'ятдесят п'ять, і, по правді кажучи, я теж цьому не вірю, — сказав нарком, і його темні очі під глетчером сивого волосся, спалахнули запалом молодості. — Хіба можна нам старітись, коли кожен день несе стільки радості? На північному полюсі крижаний вітер гріє гарячу каву; серед піщаних дюн, оббризкані студеною водою, зацвітають троянди й камелії ... Чи ж постарієш? Знаєте в чому таємниця довгої молодості? Треба вміти відкликатись на кожну справжню радість, і друге: вміти дружньо й молодо переступати перешкоди ... Знаєте, стоїть височенний шпиль — і вам обов'язково треба його перейти ... І перше почуття непевності викликає бажання лягти, згорнутись і не рухатись далі — байдужість до життя, до смерті ... Це та байдужість, що охоплює вас, коли ви замерзаєте ... Але не піддавайтесь їй! Треба встати за всяку ціну, міцно розправити груди, зробити глибокий вдих і видих — фізичні і моральні ... І тоді рушити на перешкоду ще палкіше, ще бадьоріше ... А коли подолаєш її, стаєш такий молодий!..

Нарком замовк і задумано поглянув на танок сніжинок у просторі великого широченного вікна ... Вони танцювали вже зовсім сонно, осідаючи на холодне скло ...

— Втратиш енергію рухатись вперед, і загинеш — заснеш, розтанеш, — продовжував він. — Знаєте, мені довелося колись тікати із тюрми. І от треба було перебратись через гірський хребет. Іншого шляху не було — все інше несло смерть. Нас було двоє — товариш і я. На другий день шляху у нас почали зникати сили ... Мій Тимко, товариш, засинав і, як дитина, прохав не будити його, дати спокійно вмерти ... Він уже не хотів ані волі, ані

¹ ВЕС — висотна електрична станція.

будьчого... Це був страшний сон замерзання. Але я знав: мені потрібні були не для свого особистого маленького життя... Ми мусіли жити і боротись, щоб покращало життя мільйонів. І тоді я підвівся і вилаяв нас гучно на весь льодовий простір... Бо ягузи!.. Як ми сміли зупинитись! — Підвестись! — загорлав я товаришеві... Я схопив його за плечі і трусив з усієї сили доки перемиг цей жаклиний сон. Тоді ми знов подряпались на кригах і за останнім шпилем побачили сонце.

Ніби у відповідь, ілюструючи наркомове оповідання, кризі сніжинки раптом просочився промінь сонця, і вікно засіяло перламутром. Тоді промінь прослизнув на червону квітку і вона спалахнула, мов залята вогнем.

— От і тепер... В боротьбі за квітку в пустині вже пішли сміливі на неприступні груди барханів... Підете й ви... Сміливіше! Я не бачу страху у вашому, цьому... задержуватому чубі, хоч перед барханами відступало багато... Та ми підемо, ясно — ви, тисячі... Адже справа не в естетиці тільки! Не в тому, що нам не подобаються піщані дюни і красивіше мати поля квітів і рослин... Справа ви знаєте в чому, дорогий товаришу Катинський, — справа в тому, щоб сотні й тисячі синів Радянської Туркменії зажили повноцінним соціалістичним життям. Вони мусять назавжди забути піщані бурі, як забувають вже нальоти басмачів.

— І ви думаєте, що...

— Я думаю, — сказав нарком, кладучи на плечі Катинському важку руку, — що коли Сталінські й Молотовські авто вперше йшли у Кара-Кумський пробіг, їх командор сказав: «бархани мусять бути пройдені». А тепер ми кажемо: «бархани мусять бути зничені і там ростимуть квіти».

Рука лежала на плечі винахідника, тепла, трохи важкувата рука. Здавалось, від цієї мужньої руки йшли кудись вглиб тепло, спокій і певність.

Катинський бадьоро струснув чубом і урочисто відповів:

— Бархани будуть взяті!..

— Ну, готуйтесь! — сказав, підводячись, нарком. — На все добре! А камелію цю, до речі, візьміть собі... Візьміть!.. Візьміть! Адже ви мусите бути поетом... Так, так, ви ж справжній радянський винахідник... Ви подаруєте квітку дружині, чи любій дівчині, а вони обдарують вас щирим теплим словом. А це не шкодить, правда?

— В мене нема дружини й любой дівчини, — стиха відповів Катинський, обережно взявши камелію. — Але я заберу цю пам'ятку. Вона грітиме мене — така вогняна, як мої «червоні паруса».

ЕОЛІХА

Опуклі й вигнуті дзеркала фізичного кабінету відбивали у своїй блискучій глибині ряди юнацьких постатей, повних зосередженої уваги. Дзеркала жартівливо змінювали обличчя, ставили їх дибки, витягували у вузькі сигари, розплюскували у плескаті місяці, з коротких носів робили комарині, з довгих — чудні бульбашки. Дзеркалам належало в кабінеті належне місце, та сьогодні ніхто не звертав на них уваги. Вся увага була прикута до смуглявої, чорноволосої дівчинки, що читала доповідь.

Адже сьогодні було останнє заняття першого геофізичного гуртка, який незабаром переходив уже на весняну практику — на будівництво своєї метестанції. Сьогодні мав закінчитись цикл доповідей «на відмінно», якими, поруч інших досягнень, перший геофізичний гурток стверджував своє право на кращий серед гуртків палацу піонерів.

— «Еоліха» провалиться, от побачиш, — шепотів безгучно своєму сусідові тоненький білявий Дуся з насмішкуватим гострим обличчям, — побачиш, у неї сьогодні чомусь поганий настрій, і вона не підготувалася.

Нінка була таємною «симпатією» Дусі. Це виявлялося в тому, що він дуже любив її дражнити. Адже Нінка так дотепно відбивала напади!

— Нізачо! — відповів йому сусід, — таке вигадав! У неї про вітер і вночі запитай — так скаже.

«Еоліхою» називали Нінку, на честь Еола — бога вітрів. Кожен з юних геофізиків мав прізвисько по тому атмосферному явищу, яке йому дісталось. Вітер — дістався Нінці, що була відома доброю моделлю вітродвигуна. Але важко було б придумати прізвисько, яке б так пасувало до всієї Нінчиної вдачі...

Коли Нінка входила, вірніше вбігала до кімнати, всім певно здавалось, що то вітер відчиняв двері чи квартиру. Чорне кучеряве волосся ніколи не лежало, а розвіювалось на всі боки, як електризоване. Непропорційно довгі руки рухалися, як лопати вітряка (так, принаймні, запевняв Дуся). І вся тоненька постать, здавалось, завжди кудись летіла. Це було живе втілення руху, розхристаності, нестриманих поривів вперед. Таку вже «вітряну» вдачу має дівчина, — пояснювала сама Нінка праження від власної персони.

— Що ж таке є, власне, вітер?

Нінці рішуче заважали в доповіді її руки. Вони просто органічно не зносили спокою, ці довгі, ще незграбні своїм юнацьким, руки. Вони занадто любили розкручувати гвинтики з машини, лагодити штепселі, електричні плитки, праси, палко жестикулювати, що завгодно, тільки не триматись на одному місці.

А коли Нінка хвилювалась, вона ніби зовсім не знала, що з ними робити.

Цього ж разу вона дійсно хвилювалась. Доповідь на таку рідну, справді «рідну» тему... про тему її улюбленого дяді Толі!

Але вона не підготувалась, бо одна подія вже кілька днів порушила розмірений біг учоби, занять, розваг... До того ж шалено боліла голова, мабуть, в наслідок безсонних ночей.

Думки ніяк не вкладались у логічну розповідь і хотілось красномовно розмахувати руками, щоб підтримувати їх безперервний рух. Але ж Нінка знала, що Давид Львович, керівник гуртка, улюблений маестро фізики, страх як не любив, коли під час промови розмахували руками.

«Лишенько, ще й Дуська ехидно всміхається,— подумала Нінка.— Думає, що провалюсь... Але ж смішно—я ж все це знаю...»

...— Вітром ми звемо рух повітря, яке оточує нашу земну кулю. Наша земля ніби плаває у повітряному океані. І так само, як в океані є різні течії, так і повітряні маси невинно рухаються по різних напрямках.

— Ну, і від чого вони все ж таки рухаються?— подав репліку з місця Давид Львович, весело блиснувши склом окулярів на розпатлану порожевілу доповідачку.

— Причиною руху є нерівномірність нагріву сонцем,— бадьоро озвалась Нінка,— відчувши тепле співчуття свого керівника.— Земна поверхня нагрівається не скрізь однаково. На екваторі сонячне проміння падає на землю вертикально. Тут воно палке й щедre, нагріває її найсильніше. Не те, ми знаємо, буває на полюсах. Що ближче до полюсів, то все косіше стає проміння і все скупіше воно зогріває землю. Повітря нагрівається від тепла, яке випромінює зогріта поверхня землі, тому воно і розподіляється залежно від неї. На екваторі нагріте повітря, як більш легке, здійснюється вгору, а на зміну йому з далеких країв Арктики повзуть важкі холодні маси. Піднявшись на кілька кілометрів, нагріте повітря розтікається на два потоки і тече до полюсів.

Отак хвилюється повітряний океан...

— От вичитує,— розчаровано прошепотів Дуся.— Як по книзі!— Він уже починав побоюватись, що після доповіді не знайдеться жодної причіпки, щоб подразнити Нінку...

Нінка, справді, дуже просто і ясно розповіла про напрямки повітряних потоків і перейшла до того, як вітри можуть змінити напрямок і швидкість від місцевих метеорологічних умов.

Але, раптом, зупинившись на паузі, дівчина затигла її, зашелестівши папірчиком, де були записані тези. Ні, рішуче їй сьогодні було важко, надто важко зосереджувати увагу!..

— Які ще бувають вітри,— підказав їй Давид Львович.

— Так от, про інші вітри,— струснула волоссям Нінка.— Я вже казала, що поверхня землі нагрівається неоднаково, хоч би й у

одній географічній широті. Наприклад, сухі ліски пустині будуть нагріватись й охолоджуватись швидше, ніж якась країна біля моря. Отож виникають всякі місцеві вітри... Візьмемо хоч би такі: вони дмуть вдень з моря на беріг, а вночі навпаки... Ці вітри зветься мусонами...

Неясний гук пронісся серед слухачів, а Дуся, нарешті, підскочив на місці з виглядом цілковитого задоволення.

— Які мусони?— закричав він,— мусони—це вітри, що віють взимку з материка на море, а влітку навпаки.

— Егеж,— озвався його сусід,— бризи це зовсім інше... І вони дмуть якраз навпаки, бо...

Нінка почервоніла і сердито замахала руками:

— Ах, хіба не все рівно, ну, певно, це мусони!.. Ви ж знаєте, що все це мені відомо... Тут є ще далі всякі торнадо, торпедо тощо.

— Ех, ти, «вітре»,— докірливо засміявся Давид Львович,— ясно, що це не все рівно.

— Ах,— комічно зітхнула Нінка,— мені було і так нудно за цими пасатами, мусонами тощо. Але я можу розповісти, як всякі вітри стають надто цікавими, коли їх використовує мій дядя—інженер Катинський.

— Розкажи!.. Це цікаво!— загомоніли слухачі.

Нінка пригладила на голові своє неслухняне волосся, відкашлялась і почала доповідь за новим планом.

— Ви знаєте, що мій дядя Толя один із тих вчених, що працюють довгі роки над вітродвигунами... Я вам уже казала, що вітер у нього робить абсолютно все... Навіть дома гріє ванну і готує їжу!.. Його вітер у вітрячках, що стоять у північних кріпках, творить там електричне сонце. У спеціальних теплицях штучному теплому кліматі цвітуть і розцвітають тропічні плоди. А в місках далекої пустині, де тільки колючки і суховій, його вітродвигуни перетворюють пустиню на квітучу країну. Ви знаєте, як вони дістають там воду?.. Та все це ерунда, коли я вам скажу, що Анатоль Сергійович робить тепер.

Ви певно знаєте, що вітер дме над рівною поверхнею прямолінійно. Та на землі він стрічає горби, ліси, будинки і всякі інші перешкоди. Оминаючи їх, вітер закручується у кільця, закручується у вибагливі лінії, і від тертя об перешкоди губить свою силу. Що вище ж, то вітер все сильніший, все рівніший, все більше працездатний. Є такий секрет з техніки, казав мені дядя Толя, що енергія вітру зростає в кубі різниці швидкості. От, наприклад, швидкість вітру збільшилась у два рази, тоді потужність вітряка зросла у 2^3 —себто у 8. Отож, видно, що коли вітряки будуть дуже високі, вони дадуть дуже багато енергії. Тому дядя сконструював висотні вітросилові станції, які зможуть працювати на висотині між 500 до 2000 метрів. Це будуть ніби небесні «шахти», закинуті в глиб повітряних просторів, щоб викачувати звідти енергію «блакитного вугілля». І най-

цікавіше, що вони будуть повітряні, як дирижаблі, оце найцікавіше!..

Тут уже Нінка зробила паузу і тріумфально оглянула свою аудиторію. Всі застигли зацікавлено: ясно, хто б із гуртка міг розповісти про вітер такі «інтимні» подробиці.

— Які ж то двигуни? Що то за двигуни? Цікаво! Розкажи! — нарешті загомоніли всі.

Та Нінка вже ущухла, мов той вітер, про якого вона допіру розповідала. Так з «Еоліхою» бувало часто. Вона мляво схилила голову, зітхнула, і звернулась благально до Давида Львовича:

— Дозвольте мені, Давиде Львовичу, мою доповідь продовжити іншим разом. Я розповім тоді навіть про ці капосні мусони і до речі принесу рисунки дядиних вітердвигунів. А сьогодні я вже більше не можу. У мене дуже болить голова...

— От тобі й раз!.. Роздратовала і кінець!.. — у захваті закричав Дуся.

Всі обступили Нінку, та вона більше не схотіла говорити. Вона справді була сьогодні така втомлена і незвичайна, що Давид Львович погодився заняття закінчити.

— А все таки ти сплутала мусони і бризи! — ехидно зауважив Дуся підходячи до Нінки. — Ти нічого до кінця не доробиш, як слід.

— Ах, покинь, — сказала Нінка і зробила йому в дзеркало презирливу гримасу. Зморщений ніс витягся, як панчоха, на здовженому обличчі.

— О, — сказала Майя, — прогрес! Нінка поглянула в дзеркало.

— Йй я дозволяю! — сказав Давид Львович.

— Нічого не вийде! — задержувато відповіла Нінка під загальний сміх.

Всі знали «секрет» цих дзеркал. Про нього якимось проговорився Давид Львович Дусиній мамі.

Коли приходили до фізкабінету дівчата, вони пищали від захвату і круtilись, як дзиги перед дзеркалами, опраправляючи свої берети і чубки. З цього Давид Львович робив сумні висновки про їхню легковажність і дуже зітхав, приймаючи до своєї групи. Він запевняв, що поведінка, щодо дзеркал, одразу характеризує дівчину. На його превеликий сум виходило так, що зрідка якась з дівчат витримувала спокусу дзеркал. Але не так було з Нінкою, коли вона вперше зайшла до фізичного кабінету.

Вона навіть і не глянула на дзеркала, одразу полонивши цим серце керівника. Цьому була причиною одна особиста риса Нінчиної вдачі — вона дуже хотіла бути подібною до хлопця і зневажала дівчаток, які любили надто задивлятися у дзеркало. Зневажливість до своєї зовнішності навіть набрала певної звички.

Нінка вийшла з кабінету, не відповідаючи на жарти. По осяйних кімнатах палацу метушилися веселі діти. Килими дихали затишком й вабили відпочити. З радіо-кімнати лунали звуки

оркестру. Нінка була якась мрійна, збуджена, більше розгублена, ніж завжди.

— Дусько,— раптом сказала вона,— а щоб було, коли б я оце поїхала, не кінчивши доповіді, кудись далеко, ти б скучав за мною?

Питання було несподіване, незрозуміле, а тон був м'який, ласим не тон Еоліхи - Нінки, і спантеличений Дуська вирішив, що це якийсь Нінчин вибрик.

— Ах,— кумедно скривив він обличчя,— я б негайно кинувся у море і розбив собі груди об каміння!

— Блазень! — сердито огризнулась Нінка,— а я думала, з тобою можна говорити серйозно!..

І, повернувшись спиною, вона швидко побігла від нього геть. Стрічний гурт дівчат заховав її від Дуськи... Ні, краще сховати в собі все, краще сховати!

Захоплена потоком веселої дівчорі і молоді, Нінка опинилась у кабінеті директора, де, приготовані до наступної виставки, стояли видатні моделі. Повз Нінку пропливло вітрове колесо її власної моделі. Мережана башта граційно тримала це віяло з багатьох дрібних лопатей. Унизу, у маленькому штучному «арикові», серед жовтих піщаних берегів блищала вода. Нінка зупинилась, обіперлась об край столу, і з очей її зникли стіл, палац...

Її тівр віджив в уяві. Сполохане гарячим вітром плавню закрутилось віяло. Коливальний рух передався поршневі насоса. І тоді з глибин пісків синьою стрічкою потекли води... Як це прекрасно творити таке чудо: суховієм, пекучим вітром пустинь подавати студену воду, вологість,— життя!.. А це тільки часточка великого плану «вітровізації» дяді Толі...

Задумана Нінка вийшла з кабінету. Безвладна, вся в полоні своїх думок, вона опинилась в одній із кімнат відпочинку і заховалась у затишному кріслі.

З радіо-кімнати лунали звуки «казок Гофмана». По стелі легкі і фантастичні блукали силуети казок, подані світляним ефектом. Сміливі мрії роїлись в Нінчиній голові, шарпали її гаряче, поривчате серце...

— Як бути? Іти їм назустріч?..

Нінка витягла лист і перечитала його у сотий раз...

... «Отже, Ніночко, я вирушаю на своїх «червоних парусах» у далекий край... Це Кара-Куми... Природа, знаєш, там яка: піщані дюни, колючки і все таке. А тим часом і там народжується квітучий край. Отже і вітрові знайдеться там чимало роботи. Хіба не цікаво? Я бачу, як твій носик співчутливо всунувся в мій лист. Адже й тобі в спадщину дісталась ця «пристрасть» до техніки, на яку хворіють всі Катинські».

Нінка акуратно склала лист і раптом усміхнулась: так, вона вирішила.

КОЛИ ЦВІЛИ ПРОЛІСКИ

Весняний вітер бродив над вечірньою землею.

Щоправда, він був холоднуватий — цей розхристаний вітер. Він народився в далеких арктичних просторах, але давно заплутався у повітряних шляхах, загубив свою холодність і був тільки прохолодний, як мокра розтала земля.

NW — норд - вест — визначали його флюгери на даху будиночку.

Тут був цілий ліс флюгерів і анемометрів¹, розп'ятих на височенних шпильях. Вони ловили вітер, ці малесенькі рухливі спостерігачі, і розкладали на певні швидкості, бали, напрямки, простісінько, як лаборанти якусь тверду речовину.

Невловимий — став уловимим. Лютий, він оббігав дах будиночку і закручувався у примхливі вихорі.

Один з вихорів сердито закрутив відчинену кватирку, грюкнув нею і поворушив маленьким пакунком, що на шворочці звішувався до кімнати. Це був букет із розквітлих пролісків, які пахли лісом, сонцем, весною.

Проліски були в обгортці, перев'язаній сентиментальною блакитною стрічкою... Вони знову заколихались від пориву вітру, зашелестіли папером, і гладкий сірий кіт, що сидів на кріслі, плигнув їм навздогін.

— Що там, Пусо?.. — обернувся на стук Катинський, що працював біля столу в приємному присмерку зеленого абажура.

Він підійшов до вікна і побачив квіти. Усміхаючись оглянув їх з усіх боків. На обгортці були уривки якихось креслень, кілька разів перетерті гумою. Очевидно, з них було ясно, хто був власник подарунку, бо Катинський посміхнувся і, понюхавши квіти, почав ставити їх у вазон.

Новий порив вітру знову грюкнув кватиркою і заховався за вікном.

Катинський задумано поглянув на годинник і, взявши телефонну трубку, викликав потрібний номер.

— Це — станція? — запитав він. — Скажіть, коли прибуває поїзд № 66 — це з Херсона... Спізнється? От невдача! Коли ж все таки буде поїзд? Ага, через годину — гаразд.

Він поклав трубку і розчаровано поглянув навколо. Затишна кімната, повна книг, креслень, моделей, дихала принадною тишою, в якій так солодко працювалось натхненій голові. Але сьогодні вона здавалась тісною і холодною. Чекання розривало звичне ділове оточення.

Катинський одягнув жовту шкіряну куртку й шлем, якого зняв з досить незвичної вішалки — крила вітряка — і постукав у сусідні двері.

¹ Анемометр — прилад для вимірювання швидкості вітру.

— Я їду, Ганно Павлівна,— сказав він,— ви лягайте спати. Гордій Семенович? Ясно, приїде. Вечерю я візьму сам, не турбуйтеся!

Він замкнув двері і вийшов з хати. Вітер війнув йому в обличчя, збуджений, радісний. Він пахнув талою землею, бур'янцями соковитих травинок, тонкими пахощами перших квітів. Набряклі пуп'янки на вітах дерев приєднували свої солодкуваті пахощі до цього весняного букета.

Чоловік пішов по алеї саду, замріяно насвистуючи якусь арію. В саду було яскраве світло... Доріжки тяглися білими різними стрічками. Вітер колихав дерева і тіні від гілля бігали розхристані, метушливі... казкові. В цьому білому феєричному світлі все здавалось якимсь незвичним. Прогалинка серед саду виглядала мрійним ставком, дерева якимись рукастими постатями.

Але це не було світло місяця — це рівне біле світло. Воно лилось звідкись згори, сліпуче, яскраве, багате.

Катинський проминув садок, відчинив хвіртку і вийшов на круглий майданчик. Весь майданчик, з кількома малесенькими будовами, був залитий цим білим світлом.

Джерелом світла були сліпучі місяці велетенських електричних ламп, що сяяли згори з височини 50-метрової башти. Легка, ажурна, вона підводилась угору стрімким тілом, а нагорі в мережтинні відблисків плавно крутились великі крила. Башта перекривала своїм грандіозним видовиськом весь дивовижний пейзаж незвичного двору. Тут їх було чимало чудернацьких, вітряних споруд... Вони махали хвостами й крилами, мерехтіли круглими, багатолопатовими віялами, ніжними, мов якісь екзотичні квітки, діловито ворушили круглими, як діжки, циліндрами.

— Добрий вечір, Анатолій Сергійовичу,— привітав Катинського сторож, що походжав з гвинтівкою навколо радгоспівської вітроелектростанції,— гуляєте? Добре повіває, правда?

— Добре повіває! — замріяно повторив Анатоль Сергійович, ступаючи на сходи башти.

Мережані переплетіння бантин подались вгору. Гвинтові сходи, мов і не відчували цих легких кроків. Вітер шалено накидався на Катинського, — що вище, він ставав все міцнішим. Але цій маленькій постаті не вперше було підніматись. Тонкі, але міцні руки цупко тримали поручні — вони, ці руки, уміли затримувати і не такі вітри.

Ось Анатоль Сергійович нарешті дістався мостика башти. Просто над ним ледве колихалась блискавча кабіна, подібна до маленької кулі дирижабля. До шуму вітра ще приєднався своєрідний гомін, то був гомін машин. Анатоль Сергійович надавив якусь кнопку. Двері кабіни нечутно розкрилися, впускаючи свого хазяїна.

Тут був рівномірний рух машин, що перетворювали розхристану енергію вітру на рівний електричний струм. Швидко крутився тут вертикальний вал від вітряка разом зі своїм шківом.

З нього змією біг блискучий пас, обкручуючи другий маленький шків від динамомашини й «інерційного» акумулятора,— того прилада Анатолія Сергійовича, що вирівнював буйну енергію вітру в спокійний біг електронів.

«Хазяїн» оглянув машини звиклим оком. Вони працювали — невтомні автомати, покірні його творчому задуму. Це було вже його минуле — вітроелектростанція, що живила весь радгосп... Вона здавалась тепер йому, винахідникові, дитячою іграшкою, і все ж таки була дорога, як дорогі нам улюблені ляльки нашого дитинства.

Він підійшов до вікна кабіни і глянув униз: радгосп виблискував огнями серед темних ланів, як квітуча оаза серед пустині. Але ця «пустиня» жила. Смушкою пливли вогники,— то йшли на нічну оранку колони тракторів.

Тоді очі винахідника потонули в височині,— здавалось, вони мрійно шукають зорі.

Але зовсім не зорі вабили його погляд. Вгорі на висоті 500 метрів горів яскравий зелений вогник якоїсь споруди. Можна було б подумати, що це лежить дирижабль — але споруда не рухалась, вона висіла у повітрі, як зелений ліхтар.

Це була модель останнього проекту винахідника — його радість, його творчість, якою він був повний зараз...

Анатоль Сергійович замріявся, сидючи нагорі. Але раптом поглянувши униз, він відрізнив серед вогнів червоне око поїзда, що наближався з височини.

Це був один з десятків поїздів, які проходили повз маленьку станцію, недалеко від радгоспу. А може це і був той поїзд, якого він чекав сьогодні.

Катинський сквапно поглянув на годинник. Було 12½ годин. Він швидко підвівся з місця і поспішив з башти вниз.

За кілька хвилин він уже був біля свого маленького гаража і мчав на станцію на обтічному мотоциклеті, одній із численних премій за свої винаходи.

Поїзд №66 вже стояв на пероні,— блискучий, урочистий, повний веселої публіки, що їхала з півдня, де весна вже була буйна й гаряча.

— Тільки! Я тут!..

З одного купе, трохи кульгаючи, вийшов високий, сухорлявий чоловік років п'ятдесяти п'яти, з англійською люлькою в зубах. Він був подібний до постатей на старовинних фресках,— смуглявий, красивий своєрідною дідівською красою. Він обійняв Анатолія Сергійовича, що був чи не вдвічі менший за нього, а той засипав його запитаннями, схвильований, зраділий.

— Ну, як? Як вона? Летить?

— Все гаразд, маленький,— сказав приїжджий,— завтра вона вилітає. Складання лебідки закінчують, цими днями її відправлять поїздом. Ну, а ти бачив його?

— А як же, Гордію,— відповів Катинський,— це була хороша

аружня розмова... Вона довго мене грітиме. Значить, гирушаємо, так?

Він весело труснув золотавим чубом, що вибивався з шолома й падаючи під руку того, кого звали Гордієм.

Ну, поїхали! Мій коник нас чекає!

Катинський посадив приїжджого в корзину мотоцикла і дав повний хід. Вони видерлись у поля, окреслені різкою смугою асф, по прекрасному брукованому шосе. Вітер посвистував навколо, біжучи за ними вслід.

— Весною пахне, друже,— сказав приїжджий, нюхаючи повітря, як мисливець.

— Весна,— повторив Анатоль Сергійович,— мої колишні учні несуть мені проліски. А яка там весна?.. Ах, знаєш, я вже не сплю жодної ночі, думаючи про нашу мандрівку...

— О,— засміявся приїжджий,— я певний, що ти вже нічого не бачиш крім «червоних парусів». Ти лазиш по вітряках і ходиш на ваті, як тигр у клітці. І ти вмочаєш перо замість чорнильниці в альбумицію. Ах, Тільки, треба ж бути витриманим, а ти й досі такий малий, мій дорогий!

Мотоцикл мчав до вогнів радгоспу. Раптом на дорозі у світлі ліхтаря виросла якась незграбна споруда. Це був сільський старий вітряк — одно із тих «страховищ», з якими певно бився ще блазетний рицар Дон-Кіхот Ламанчський.

Дивись,— раптом здивувався приїжджий,— чого це він такий вораний?

Справді, на вітряку були навішані якісь лозунги, і замість різноколірних папірців вбирало «страховище», головне, його крила, якими воно меланхолійно ворухило.

А ти й не знаєш,— тут без тебе хтось згадав, що минув півстоліття тих подій... І молоді зробили ювілейне свято — свято спогадів. Шкода, тільки тебе не було. Тепер ухвалили вважати його за недоторкану пам'ятку революційної старовини.

Важно!..— сказав приїжджий,— і обличчя його обійняла якась теплина...— Пам'ятаєш?..

— Пам'ятаєш? — підхопив Анатоль Сергійович.

В їхній уяві, мов на екрані, вплив в спогадах далекий епізод на млині.

СТАРИЙ МЛИН

Багато спогадів було у старого млина...

Крізь його незграбні крила тисячами метрів пробігали вітри. Багато чого бачили вони, гуляючи по світу, і багато казок навідували млинові під час роботи. А багато чого бачив млин і на власні очі, стоючи німим вартовим на перехресті широких доріг.

Цвілі і сохли трави, пахли стиглими пахощами літа, а потім йшли осінні тумани, і завірюхи замітали дороги. Сонце висушувало зморшки на дерев'яному обличчі млина, а сніг забивався в них і роз'їдав, і старив його вид. Багато чого пережив на своєму віку старий млин. І з багатьма вітрами був знайомий, — і з теплими, і з холодними, і з усякими.

Збудували його ще в старі дореволюційні часи.

Збудував його «чудак» — тесляр Кирило. «Чудак» — так його й прозивали по-вуличному — невдачу й химерника Кирила.

Була у Кирила вбога, як старий трухлявий гриб, хата, дві десятини землі, восьмеро дітей та єдине багатство — меткі руки, що були здібні на всяку роботу: і теслярську, і столярську, і ковальську. Усе потрошку вміли робити ті руки!

Хто з сільських дітей не милувався дерев'яним півником, що крутився на даху Кирилової хати?

Півника зробив Кирило, коли був ще молодим і бадьорим. Півник правив за флюгер і мав різноколірний хвіст, який гордо плив в повітрі. Його червоний гребінець задержувало їжиків навпроти вітру. Бадьорий і радісний, півник не боявся вітрів і сигналізував своїм господарям про їх прихід з півдня, з півночі, зі сходу, з заходу.

Але йшли роки і злиняв, скорцюбився півник. Стояв він на даху, мов якась нікчемна потвора. І постарів його хазяїн, живучи в тяжких злиднях. Не могли прогодувати його й меткі золоті руки, не раз і не два проводили його холодні вітри, як ішов він у далеке місто на заробітки з невеселими думками... А дома сохла й хворіла дружина і мерли у злиднях діти. І як приходив Кирило додому, так вже не виробляв веселих півників. Все смутнів, смутнів «чудак» і спізнався з поганим другом — з го-рілкою.

Дерев'яного млина збудував Кирило на замовлення сільського куркуля Матвія Петровича Тріпова.

Куркуль наобіцяв Кирилові за млин золоті гори, і хоч стара Кирилиха не дуже вірила в ці обіцянки, та все ж сподівалася, що місце мірошника дасть дітям шматок хліба. Тому вона натурчала чоловікові вуха, аж поки той не погодився будувати.

І тоді виріс потрошку, як гриб із землі, Тріповський млин...

Це був звичайний старовинний тип, так званого, німецького «козлового млина». Як казкова хатка на кур'ячих ніжках, став він на «козлах», че дуже зграбний, неповороткий, але прикрашений всякими Кириловими витівками.

На його даху, як колись на хаті, гордовито крутився розфарбований півник. «Балкончик» угорі був різблений з химерними, як у старовинних «теремів», поруччями, і теж прикрашений двома півниками. Драбинку можна було піднімати згору, коли не треба було сходити. Кімнатка мірошника, подібна до круглого

підсінка, була дуже затишна. І весь новенький млин був, як старовинний феодальний замок.

Та проте, хоч млин і здавався Кирилові та й усім односельчанам незвично гарним, він мав з технічного боку великі хиби, властиві тодішнім селянським млинам. Виробляючи різблених півників, Кирило зовсім не подумав про форму крил. Те, що вони були довгі (аж по 7 сажнів), здавалось йому неперевершеним чудом техніки. Всякі закони «обтічності крила» були йому, звичайно, невідомі. Крила були, як крила — незграбні, тесові пластини, накріплені на товсті махи. Вітер спотикався об їх шорсткі кути і витрачав багато енергії даремно. До того крило було і не суцільне, з дірками — щілинами. І вітер ледарював, часткою тікаючи у них, замість робити свою потрібну роботу.

У Кирила була безліч і інших технічних помилок.

Ну, а вже поворот млина за вітром був зовсім «знаменитий». Треба було впрягати коней, щоб повертати «терем-теремок», або кликати людей, чоловік із дванадцять.

Та Матвій Іванович Тріпов ще менш, ніж запрошений «інженер» — Кирило, розумівся на технічних секретах вітряка. Хоч йому й хотілось, щоб млин мовою якнайкраще, та як — це його не обходило. Тому він тільки підгонив Кирила, щоб той будував швидше.

Але куркулиха Софія Степанівна була «ніжного серця». Кирилове різблення на балкончику їй сподобалось. Вона наобіцяла Кирилові ще особливо нагородити, і наказала, щоб не квапився, кінчав, як слід.

Ось, нарешті, прийшов той осінній сонячний день, коли Тріпов з своїми родичами прийшов оглянути збудований млин і змолоти перший мішок зерна. Млин стояв, як новенька люлька, ще не пошарпаний вітрами, не з'їдений дощами і негодами. Стояло чудесне «бабине літо». Було тепло, пахло сохлими травами й листям... І вітер ніс зі степу сухе перекотиполе з тонкими павутишками, на яких літали меткі осінні павучки.

Поважний, поблискуючи на грудях медалями, придбаними в нагоди всяких свят, власник ста десятин землі, чекав Матвій Іванович пуску свого млина. Погладжуючи бороду, він дивився, як бігав, метушився кострубатий захеканий Кирило, і ліниво мружив очі на різблені витівки, які прихвалювала його дружина. Разом з ними прийшов і приїжджий гість — його шурина, приїждчик із міста.

І ось заскрипіли, затріщали нові довгі крила і зрушили з місця. Перший мішок зерна пішов у поміл. Матвій Іванович виявив бажання пройти нагору. По обох боках верхнього місточка стояли (гордощі Кирила) такі ж флюгери-півники, як і на даху. Та Кирило не розраховував, що коли млин буде повертатись за вітром, ці півники будуть одвертатись від гостей. Отож Матвій Іванович побачив неввічливі зади півників. Шурина його засміявся голосно, козлячим тенорком. Казали потім, що Матвій Іванович

страшенно зніяковів і побачив в поведінці півників особисту образу. Річ в тому, що по вулиці Тріпових чомусь прозвали «півнями», а забагатівши, Матвій Іванович дуже соромився цього прізвиська. До того ж усі сільські діти дражили його «півнем» за пиху і яскраво червоний колір обличчя. Отож невдаха Кирило прислужився не до речі.

Можливо, що не тільки півники спричинилися до гніву Матвія Івановича. Приїжджий гість назвав дуже невдалою будову вітряка. Він розповів, що в його місцевості робили ніби краці, так звані «шатрові» (голландські млини). У млинах цих тільки голівка (часто автоматично) поверталася за вітром, і не треба було гаяти час, коли мінявся вітер. Можливо, що й цим Іван Матвійович був розчарований, а тільки він заявив Кирилові - інженеріві, що млин «гусям - ярмо», і що він заплатить Кирилові тільки половину грошей. Дружина його підтримала, бо хоч вона й нічого не розуміла на млинах, та була завжди за те, щоб не платити. Адже усе село знало її скнарість і переказувало історію — «про цукор і муху». У Софії Степанівни доживав віку її старенький брат. Так вона шкодувала його годувати, і в цукерницю садовила живу муху. Якщо муха потім в цукерниці не знаходилася — біда! Значить, брат брав цукор... Тоді вона била його качалкою по голові.

Образився Кирило за оцінку свого млина. Не витримав і видав куркуля поганою лайкою. Затупотів Тріпов ногами і викинув Кирила геть зі сходів, які той дбайливо будував. Додав йому вслід кілька карбованців і плювок.

Нерадісний був вечір у старій Кириловій хаті. Діждала Марфа свого «інженера» пізно - пізно, без грошей і зовсім п'яного. Стала вона плакати, докоряти чоловікові, що не змовчав куркулеві, а той п'яний — з бійкою.

Тоді кинувся старший син, підліток Гордій, захищати матір, та штовхнув його розлючений батько. Полетів Гордій каменем на долівку і, падаючи, боляче ударився коліном об гострий кут залізної скрині.

З того часу захворів хлопчик — почався у нього костюїд - туберкульоз коліна. Звичайно, тоді ніхто не ставив йому справжнього діагноза, ніхто не лікував його в ортопедичній лікарні. Лікував його сільський фельдшер, п'яниця Омелян, а найбільше баба - шестуха Ониська. Жаб холодних розрізала і в ганчірці до коліна прикладала. І трави варила, міцні й пахучі, — не допомагало... Нога боліла все більше, і довелось хлопцеві зовсім злягати. Так пролежав та пролазив Гордій три довгі роки, доки процес якийсь не припинився сам собою. Тільки залишився Гордій на все життя кульгавим з витягнутою коротшою ногою, що майже не згиналась у колінному суглобі.

А тим часом все холодніші ставали вітри над старою хатою... Зовсім постаріла вона. Умер Кирило — п'яний утопившись у річці, розійшлися батрачити або помирали від пощестей діти. Стара

Марфа й та пішла жити до заміжньої дочки. І не зглянувся хлопець як залишився він сам - один у старій хаті під злинялим півником.

Та хвороба, замість розбити, на диво загартувала хлопця. Мовчазний, суворий, він рано навчився спокійно переносити холодні вітри. Від батька перейшли до нього «золоті» руки, — любив до всякого майстерства. Став він сільським механіком.

Тим часом куркуль Тріпов продав невідгідного млина другому — Степанові Довбні. Млин уже давно мовчав: щось у ньому не лагодилось. Степан вирішив пустити млина.

Тоді Гордія, Кирилового сина, запросили у мірошники.

КАЗКА СТАРОГО МЛИНА

Молодий мірошник Гордій дуже полюбив крилатий млин.

Хвороба зробила його мовчазним, зосередженим в собі. У нього майже не було товаришів — шум і скрип старого млина швидко стали для нього найприємнішою музикою. А коли млин не працював, було чути, як поле дзвеніло піснями цвіркунів. Тоді влітку добре було спати на «місточку», нюхати трави і дивитися на зорі.

Стара Кирилова хата майже зовсім завалилась, отож з ранньої весни Гордій зовсім оселився у млині і вибирався з нього тільки тоді, коли снігові гирі висли на його крилах.

Відлюдний, суворий Гордій одначе мав багато приятелів серед сільських дітей.

У дні, коли мовчав млин, вони забиралися до Гордія, цілою вербою обліплюючи сходи, як веселі птахи. Чудесні іграшки робив дядько Гордій! Батьків талан у нього не обмежився півниками, — маленькі вітрянки, легkokрилі кораблі з парусами, хитро зроблені ляльки, що рухали руками і сміялись руховими щелепами — ціла іграшок виходила спід його рук.

Але не тільки за іграшки і за казки любили діти дядька Гордія. Були в ньому якісь великі щирість і простота, що привертала дитячі серця. Діти готові були йти за нього в огонь і воду.

Маленький Толя Катинський, син сільського вчителя, так само був захоплений постаттю мірошника Гордія.

Усі Катинські мали цю «пристрасть» до техніки. Їх рід наводив чимало безвісних техніків і винахідників. У Толиного батька на старій скляній галереї лежали паки якихось старих технічних книг, фізик, томи Фламаріона. Тільки і його сестра Катя росли в оточенні цих книжок, фізичних дослідів у власному «кабінеті» їх татка, в фантазіях фламаріонових польотів міжпланетні простори. Приїжджаючи на літо додому з міста, де він учився в технічній школі, Толька влаштовував маленькій зустрічі телефони з кімнати до старого льоху, робив барометри

у вигляді хамелеонів, вирізаних з паперу і змочених хімічними речовинами (в залежності від стану погоди вони міняли колір і багато дечого. Ясно, що дядько Гордій, який, до речі, був далеким родичем Катинських по Толіній бабусі — старій Явдосі знайшов з ним спільну мову. Книжки з наукового хаосу скляної галереї і зшитки з сентиментальними віршами, які потайки пописував Толька, переходили до рук молодого суворого мірошника. Дядько Гордій дарував Тольці свою гарячу, стриману дружбу. Толька — всі свої знання, що виносив із школи і свої... вірші.

Вночі, при світлі свічки або якоїсь «оригінальної» конструкції каганця, Гордій зачитувався книжками. Маючи знання тільки з початкової школи, він вперто, самоуком, розвивався сам. Між книжками Тольчиного батька знайшлася випадково й книжка якогось невідомого автора про вітряки.

Хазяїн млина відмовився заплатити Гордієві за поліпшення вітряка — він не вірив в його можливості і гадав, що це будуть «півники» його батька.

Гордій взявся за «реконструкцію» млина без його дозволу. Його цікавили радощі експерименту.

Поперше, він зробив нові крила з обшитим махом, удосконаливши їх конструкцію, давши їм обтічну форму. Частина обшивки крил він виготовив на шарнірах, так що при сильному вітрі обшивка відкривалася і пропускала «зайвину» вітру. Жорні теж збагатилися на простий, але корисний прилад регулювання — «центробіжний регулятор». Він стискував їх при сильному вітрі й розсував при малому.

Під головний вал млина Гордій підклав котки, чим зменшив тертя й поліпшив підшипник. Тоді спробував автоматизувати частину роботи: пристосував вал для підняття ним вгору мішки з зерном. Змінився і незручний стародавній засіб повороту млина на вітер.

Навколо млина виросло 12 закопаних стовпів, а до них був прикріплений саморобний коловорот, на вал якого навивався ланцюг, з'єднаний з водилом млина. Це дозволяло Гордієві дуже легко самому повертати вітряк при кожній зміні вітру.

Видатність млина стала кращою. Він уже не губив часу, простояючи даремно, коли міняв напрям примхливий вітер. Він мололо і куркульський і бідняцький хліб, лишаячи його добру частку куркулеві за поміл.

Тим часом ішов час і різні вітри обвівали млин... Прийшла війна імперіалістична, потім громадянська. Виріс і зник куди у її хвилях Толя Катинський, як і багато молоді з села. Через скалічену ногу тільки Гордій мірошник лишився на своєму млині як на острівку серед бурхливого моря. Але що далі, це море все сильніше вирувало навколо, і незабаром хвилі почали заливати й старий млин.

Село зашуміло боротьбою за владу рад, за землю, за волю. І млин, що молов хліб, не зміг зостатись байдужим в цій боротьбі.

Початку він гомонів розмовами розбурханих селян. Все, що робилося навколо, все приносилось зовні і в «терем-теремок» зі скрипом возів, пересудами селян, з зернами, що сипались під його жорна. А далі і сам млин втрутився в боротьбу.

Навесні 1919 року млин став державним і Гордій — першим радянським мірошником свого села. Колишній хазяїн його — куркуль десь блукав уже в недобитках петлюрівської армії.

Але восени прийшли денікінці і з ними почали повертатись назад вигнані селом «хазяї» — і місцевий поміщик, і Тріповська родня, і син куркуля Довбні, що знову забрав собі млина. Тихий, суворий Гордій залишився знов мірошником, — куркульський рід дивився на нього, як на безсловесну деталь млина. Куркулі не врахували, що вітри революції не могли не завітати й до серця батрака Гордія.

І от тоді одної осінньої ночі, коли дрімало замерле село, пригнічене карними загонами денікінців, сталася ця незвичайна «історична» зустріч дядьки Гордія і Толі Катинського.

Був тихий осінній вечір. Млин стояв уже кілька днів через тишу. Гордій лежав горілиць на «балконі» млина, на трав'яному матраці і насолоджувався спокоєм. Перед тим була гарячка: білі загонали, що розташувались в селі, вимагали хліба. Хазяїн млина взяв на себе постачити полковникові певну кількість борошна, одібравши хліб у покараних селян, а млин зіпсувався.

Такий собі байдужий до всього млин! Він ніяк не захоплювався вірнопідданицькими почуттями свого хазяїна. Вперті крила зіпсувались, вони мов спадали в найгарячіший момент роботи. Жорна стуляли свої зуби і не хотіли кришити зерна. Даремно лютував і кричав хазяїн на свого мовчазного мірошника, щоб той полагодив крила, похваляючись викинути його геть, як Тріпов Кирила.

— Будь ласка, — нарешті спокійно відповів Гордій, — я і сам можу піти... Тільки тоді ніхто не дасть вам ладу. Вітер і дощ розмивають крила роками, а ви хочете, щоб я полагодив їх вмиг.

Вільше нічого не міг почути розлючений хазяїн від свого механіка. Несподівано тиша урвала початок «заколоту» млина. Природа з'явилась несподіваним спільником тих, хто не хотів постачати хлібом білих хижаків.

Втомлений, мовчазний Гордій лежав на балконі. Сузір'я великої Ведмедиці яскравим маршрутом креслилося в небі. Падали зорі — осіані, тремтливі й ніжні. У поміщицькому маєтку край села спалахнула і погасла кривава ракета — там стояв білий штаб, і поміщик, повернувшись, вітав народження своєї панночки — доньки... Там було свято, але недалекий ліс сутулився мороком — наїжений він ховав загрози проти білих хижаків.

Дві постаті обережно підійшли до млина. Чуйне вухо Гордія ловило тиху розмову.

— Хто там? — запитав він схвилювано з «балкона». Всі останні дні дихали напруженням — мусило статись щось важливе.

— Я,— відповів дуже молодий голос,— я, дядю Гордію! Бензинова запальничка освітила на хвилину обличчя незнайомого; що запаливав цигарку ... Щось страшенно знайоме здалось Гордієві в цій маленькій, але добре складеній постаті, у білявому, задержуватому юнацькому чубові.

— Толька! — скрикнув він.— Ах, чортяка!

— Тихше,— зашепотіли йому знизу,— можна до вас нагору?

За хвилину кімнатка мірошника вітала таємничих гостей — Толло Катинського, що з'явився в рідних місцях після довгої відсутності, і товариша Федора — робітника з цегельного заводу міста.

— Який же хлопець! — сказав дядько Гордій, оглядаючи зовсім нового Тольку,— орел!

Катинський хитро примружив очі і запитав:

— Млин усе псується, кажуть,— млин не хоче молоти?..

— Не меле, стоїть, як потороча,— відповів Гордій.

І обидва засміялися: вони зрозуміли один одного. Але Толька раптом сказав:

— Треба полагодити. Хай меле!

— Хіба? — розгублено сказав Гордій.— Хіба ти... ви... у них?.. Хіба ви за те, щоб забрали весь наш хліб...

— Ви нічого не розумієте, дядю Гордію,— відповів Катинський, і Гордій відчув, що це був уже інший — такий дорослий і серйозний Толька.— Ваш млин, як човник на морі. Все хвилюється, щоб вигнати катів і збудувати краще життя. А ви тільки кидаєте весла, щоб хвилі їх не ламали. Може краще хочете бути капітаном і рушати з нами на бій на вашому кораблі?..

— Не поетизуй, Толло,— сказав його супутник,— поговоримо по суті... Скажіть: у вас дуже весело... зараз на селі?

Після того на млині пошепки пішла таємнича розмова. Ніхто не чув її й не знав, хто заходив вночі до старого млина.

Тільки вранці - рано, щось насвистуючи, почав поратись біля нескладних механізмів, чомусь повеселілий мірошник.

Минула тиша. Подув вітер. Млин запрацював. Хазяїн був цілком задоволений.

Одного вечора, в розпалі роботи, коли куркуль засипав для білих тонни борошна, приїхав з сусіднього хутора віз з мішками зерна.

Парубок привіз записку від сусідньої волості: там зіпсувався млин, а треба було терміново змолоти борошна для нової прибулої роти білих.

Гордій сказав хазяїнові, що він не спатиме ніч, і вночі змелав привезене зерно.

Була ніч. Спав хазяїн - куркуль. Повівав добрий вітер і не втомно працювали крила його млина. На високі сходи у «терем-теремок» попливли мішки з привезеним «зерном» і сховалися у його закутках.

Мірошник був веселий, як ніколи. Він знав таємницю зерна. У ньому на млин прибували бойові патрони для партизанських загонів лісу.

Млин ставав фортецею.

ПРОДОВЖЕННЯ КАЗКИ

У зерні — патрони, під мішками у сінні — зброя... Такий подарунок посилав більшовицький підпільний комітет міста партизанському загоні...

Командиром його був товариш Золотий, або Толька Катинський. Злотистий хлоп'ячий чуб спід сірої патлатої шапки, тропиці — на засмаглих щоках, маленька юнацька постать у величезних чоботях. Цей портрет за короткий час став зовсім ненавсичасним катом - білогвардійцем.

Вурей несподівано налітав Катинський із своїми хлопцями із степів, із лісів, із глибоких ярів, розкидав, розвіював їхні загоны, забирав патрони і припаси, і зникав невідомо де, — грізний, неупокоримий.

Комсомолец Толька, залишений червоними для зв'язку у заповнений білими місцевості, став талановитим водієм відважної партизанської команди, яка збільшувалась щодня.

Невідомо, чи впливало те, що Толька був свій рідний, улюблений свого села (а в загоні було багато хлопців — товаришів його дитячих ігор), чи була особлива сила й особлива щирість у всій молодій вдачі, але дуже любили партизани свого молодого командира.

Густий ліс у темнім яру, землянка в його гушавині були придушеною тісною партизанською сім'єю, що присяглася кров'ю мститись білим. Сім'я була дружна, як один, смілива, як зграя левів, неодосяжна в лісових нетрах, як гніздо на неприступній кручі.

Тільки теплими осінніми ночами відживали таємні нитки зв'язку між лісом і полями. З села до лісу, не вважаючи на люті зимні загоны, передавалися харчі, одіж, а з лісу до села — усні турботи, повні турбот і надій, якими жили лісові люди. Майже в усіх на селі були сестри, матері, батьки, або родичі, що зазнали жаху білих, катування й образи гнобителів... І майже щоночі село поповняло лісові нові резерви.

У Тольки, крім старої тітки Явдохи, вже нікого рідного не лишилось у селі. Його тихенький «винахідник» татко, що три роки п'ять років незмінно вчив грамоті «мужицьких» дітей, сидів давно за сина в міській в'язниці. Білі цокотіли йому про «негідність інтелігенції», умовляли вплинути на «зрадника» - сина. Такий спокійний, він мовчав, вперто кажучи, що нічого не можна. У в'язниці він згадував всі фізичні закони, щоб заповнити прогалини, і дегенератові - слідчому радив учити фізику. Толіна мати

вже давно лежала на кладовищі, і тільки сестра Катька, що жила у місті в дядька, рахівника паровозно-ремонтного заводу, слала інколи братові цигарки й гарячі слова втіхи.

Найрідніший в цей час для Тольки став друг його дитинства Гордій. А він, Гордій, наче зразу виріс, змужнів, з того часу, як старий млин став точкою зв'язку між робітниками міста і партизанами.

Ще б йому було не вирости!..

Всі злигодні його сумного життя, біль каліцтва, муки припинення, все, що мовчало і ховалось довгі роки у стриманому й міцному серці, все це тепер прокинулось і вимагало помсти. І без вагання Гордій поніс своє запальне серце — борцям за волю.

Ті, що намагались закрити двері до щасливого життя, мусили загинути!..

Старий млин ставав бойовим форпостом. Гордо походжав у ньому мірошник Гордій. Він був уже не тихий мешканець, а командант фортеці... Його крилатий «терем-теремок» ховав бойові патрони, гвинтівки, одіж... Він був своєрідною телефонною будкою польового телефона. Кілька дітей — відданих Гордієвих друзів — часто виконували роль телефонних дротів. Тихенький же мовчазний мірошник був позбавлений всякої підозри, і нікому з білих не прийшло б у голову стежити, як кульгавий ходив у ліс по гриби з убогою, драною кошовкою.

Насувалася осінь і холоділи вітри. І все холодніше ставало білим. Все міцніше тиснула їх Червона Армія, а в тилу налітали партизани...

Все веселіше, все зухваліше ставали натиски партизанського загону Золотого.

Одного дня, коли поміщик святкував одруження своєї доньки (тієї самої, для якої спалахували ракети), з поручиком Дроздовського полку, сталася зовсім кумедна історія.

Сам пан полковник, відомий партизанам своєю жорстокістю, був посаженим батьком, і під надійною охороною, не зважаючи на тривожні часи, витанцьовував на весіллі.

Туди ж приїхала на візнику весела компанія з п'яти замаскованих... Сусіди з Комарівки — веселі попівни виконали обідню — приїхали на весілля. Три панночки в костюмах «ранку», «дня» і «ночі», та двоє хлопців у клоунівських штанах внесли чимале пожвавлення в весільні танки.

П'яний полковник цілував ручки стрункій смішлизій красуні, коли раптом вона скинула маску і блакитні очі Катинського холодно блиснули йому в обличчя разом з дулком нагана. Прогримів постріл...

Багато втратили білі хижакі того осіннього вечора... Загинув «цвіт» карного загону, а зброя, коні переселилися у ліс.

Тоді призначили за голову командира Золотого велику вгороду.

Начальник контррозвідки присягнувся піяти його живого.

І от одного вечора його таки вистежили на вузліссі, коли він їхав на своєму коні.

Костюм білого не врятував Катинського. Під кулями звалився кін, але швидкі ноги допомогли Толі дістатись до Гордієвого млина.

Стояла вже холодна осіння ніч. Рогатий місяць був блідий, як хворий. Зорі падали зеленуватими шляхами. Всохлі мокрі бур'яни і листя близького лісу пахли гострим запахом прив'янутих... Старий мовчазний млин чорнів, як величезний змокрий птах, що спустився відпочити з холодних просторів. Та раптом різкий свист порушив його спокій.

Заскрипіли сходи, і в старій кожушанці на «балкон» вибігла постать Гордія.

— За мною женуться... Швидше!.. — задихаючись крикнув Катинський.

Це не був страх, тільки уривчасте дихання від швидкого бігу.

І вмить «терем-теремок» став маленьким фортом.

Заспівали, зарипіли і важко підвелись вгору рухомі сходи. Не плигнеш, не дострибнеш, хоч лізь, як мурашка, по високих «курячих» ніжках.

— Чудаки! — усміхнувся Гордій, дослухаючись до шуму і брязкоту зброї, — ми перестріляємо їх, як качок. Так я тебе й віддам мого малого!

Вони з Катинським «окопались» у кімнаті «підситку», збудованому ще Кирилом.

Цілий ящик захованих патронів, «замок з бойницями», барикаду з лантухів борошна, а головне незлічимий запас відваги — стільки скарбів мали двоє сміливих оборонців.

— Здавайся! — почувся лютый рев зовні.

— Як би не так! — засміявся Катинський. — Ну, капітане, — тепер ви такі, Гордіє, капітан, — починаймо!

Тоді методично, спокійно, почали вилітати кулі з мовчазного млина. В півтемряві вони почали свої, на диво правильні маршрути — просто в постаті білих, що обложили млин.

Хто міг стріляти краще Золотого Тольки? Його зухвалі очі без промаху цілили в ворогів. Ніхто з тих, хто хотів, ставши один на одного, дістатись до «балкончику», не лишився живий... А з другого боку друга гвинтівка, під рукою Гордія теж заспівала пісню.

Позиція двох була чудесна: немов для такого «спорту» збудував Кирило свій «теремок»... Білі припадали, щоб націлитись до стовпів, які стояли навкруги млина. Та це не захищало, згори їх було видно, як на долоні... В них влучали смертоносні бджоли... Стогін, лайка залунали в полях.

Хаотично, не добираючи, де саме причаїлись вороги, білі сипали свої постріли у мовчазний силует млина. Кулі впиналися в його дерев'яне тіло, застрягали в «барикаді» і... не змогли знайти двох — невловимих.

— Взяти його! Хіба ви не можете долізти, чорт - зна що?! — лютував сам начальник загону, — я йому виріжу, Золотому... золоті погони!..

Він зойкнув: куля з млина поранила його в руку...

— Я спалю його! — люто закричав він.

— По правді кажучи, мене дивує, чого вони досі цього не зробили, — спокійно сказав Гордій, — ми згоримо, як соломинка, коли нас знизу підпалити.

— Як би не так! — весело озвався Толя, — поперше я для них цікавий у сирому вигляді — це ж дикуни! А подруге, коли ми запалаємо, це побачать з лісу, і всі мої хлопці будуть тут... Єсть!..

Цокнув ще постріл і ще чиясь голова схилилась на всохлі бур'яни... Замішання, лють панували серед білих. Їх було багато — цілий загін, і ось він танув щохвилини від пострілів двох чоловік. Білі, правда, й не знали, скільки було ворогів, двоє чи троє. З переляку їм починало здаватись, що в млині вже сиділа ціла група партизан. Вони чекали, що ось - ось, нарешті, кінчатись патрони. Але постріли не змовкали, і млин, як зачарований, посилав смерть, неприступний, недосяжний і грізний в осінній ночі.

Нарешті, в безсилій люті, поранений начальник таки вирішив спалити млин. Послали вершника до вузлісся наламати хмизу і почали обкладати ним ноги «терема - теремка». Ті, що взяли за це, випали з поля обстрілу і певно могли довести справу до кінця.

Це раптом одмінило тактику їх ворогів... Не смерті в огні, не її злякались друзі - більшовики, що хоробро, до останнього захищались на млині... З іншої причини раптом холонокровний капітан Гордій на хвилину залишив свою позицію і, підлізши до Толі, схвильовано стиснув йому руку.

— Шкода, Только, розумієш, вибухне... млин! Негідники знищать крила... Що робити?..

... Йому була шкода свого млина — мовчазному, впертому «вітровому інженерові».

— Шкода! — глухо прошепотів Катинський. Він добре розумів, що значить любов до свого твору. Раптом нова думка повернула йому енергію.

— Назад! — скомандував він. — Тримай позицію, я знаю що робити...

Він вийняв зза поясу гранату і кинув у віконце в очі ворогам... Граната вибухла і звук вибуху розлігся аж в лісі.

Чийсь лютий крик залунав у відповідь, а потім все стихло: білі кинулись перев'язувати нових поранених і почали радитись поміж собою.

— Тепер не шкодить і закурити, — сказав Гордієві Толя. — Зробимо перерву. Вони подумують, що в нас кінчились патрони і полізуть вгору. Ми виграємо час. Знаєш, я забув про гранату.

Тепер же мої хлопці почують і ... може встигнуть. Вони ж знають, що я брав з собою гранату.

Вони закурили, потиснувши мовчки один одному руки. На порозі смерті був теплий спокій ... І крізь нього наперекір всьому, жевріла надія.

— Знаєш, маленький,— м'яко сказав Гордій,— коли проженуть цих негідників,— почнеться страшенно цікаве життя. А замість мого вітряка збудують високі чудові вітростанції ...

— Ми збудуємо їх,— сказав урочисто Катинський,— такі високі, як Ейфелева башта !..

Вони встигли примчати, лісові хлопці, на заклик свого командира ... Бурею зрушилися на білих, знищили цілий загін, а потім помчали далі, звільнивши старий млин. Поруч з товаришем Золотим поїхав назустріч бурям і Гордій мірошник.

Епізод на млині був початком цілого героїчного маневру. Партизанський загін з'єднався з повстанцями - робітниками міста і другого дня вибив звідти білих, прорвавши їх фронт, розчистивши шлях регулярній Червоній Армії.

Тільки старий Катинський не побачив світла. Його розстріляли білі тієї ж бурхливої ночі ...

Казали, що він, йдучи на розстріл, пригадав своїм катам закон Ома :

«Що більше опір, то менша ваша сила ...»

Далі буде.